

ЧИННИКИ НАБУТТЯ ОСОБИСТІСТЮ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ В МАЛІЙ ГРУПІ В КОНТЕКСТІ ДОЗВІЛЛЯ

Представлено основні результати емпіричного дослідження чинників набуття особистістю соціального статусу в малій групі у сфері дозвілля. У процесі вивчення соціального статусу особистості необхідно враховувати соціальний контекст. З'ясовано, що чинниками соціального статусу в контексті дозвілля є прийняття інших, психологічний клімат колективу, орієнтованість на сьогоднішній день, соціальне схвалення, відсутність нормативної поведінки (конформність), а чинниками соціального статусу в робочому контексті – особистісні характеристики й особливості групової динаміки, тому її варто враховувати в поєднанні з індивідуально-психологічними характеристиками. Також були виокремлені чинники кожного соціального статусу для окремих соціальних груп.

Ключові слова: соціальний статус особистості, мала група, соціальний контекст, особистісні характеристики, чинники набуття особистістю соціального статусу.

Вступ. Постановка проблеми. Соціальний статус особистості є важливим компонентом соціального життя кожної людини. Його основними функціями є упорядкування, оформлення, регламентація та поведінка груп і їхніх членів. Відображаючи положення людини у соціальній системі суспільства, соціальний статус особистості визначають сукупність прав та обов'язків особистості в системі соціальних зв'язків, груп і систем. Отже, соціальний статус є тим компонентом, що впливає на саму особистість, і водночас певним чином залежить від особистості. Оскільки соціальний статус людини тісно пов'язаний із її емоційним станом, необхідно дослідити специфіку його набуття й основні чинники задля окреслення можливих наслідків в динаміці соціального статусу, адже вони можуть стосуватися будь-якої сфери життя людини.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Концепт соціального статусу особистості більшою мірою розроблено представниками соціології. До дослідників, що зробили ключовий внесок у розробку означеного поняття, належить М. Вебер [2], П. Сорокін [15], П. Бурдьє [1], Р. Лінтон [8]. Що стосується психологічної науки, варто зауважити, що наявні дослідження більшою мірою стосуються вивчення можливих зв'язків соціального статусу із явищами сучасного соціального життя людини. В. Мойсеєнко [9], Т. Парсонс [12], А. Коваленко, М. Корнев [6], Д. Ольшанський [11], Т. Сенько [14], А. Шрам, Дж. Брандс, К. Гьорскхані [23], Й. Ванг, Ч. Матц-Коста [24], Т. Дадаєва [3], Дж. Парк [22], Дж. Хоебел [21], Л. Дементій, О. Нечипоренко [5], Л. Фрей [18] та інші вчені досліджували різні аспекти соціального статусу особистості у психологічному контексті. В. Мойсеєнко та О. Блінова, наприклад, розглядаючи соціальний статус особистості в контексті психологічних досліджень, зауважували, що у більшості наявних наукових праць соціальний статус є незалежною змінною або пояснювальним принципом. Водночас сам соціальний статус – явище, що легко піддається змінам і постає соціально-психологічною характеристикою особистості, що визначається й оцінюється суб'єктом пізнання [10]. Л. Фрей та Є. Алексєєнко здійснили спробу розглянути соціальний статус особистості у зв'язку із її туристичною історією. У цьому випадку туризм став одним із показників соціального статусу. У такій спробі можемо побачити, що автори дотримуються соціально-стратифікаційного підходу щодо трактування соціального статусу, адже вбачають у ньому підставу до соціальної стратифікації суспільства [18]. Останнім часом збільшилася кількість досліджень, що

стосуються соціального статусу хворих осіб. Дослідження О. Теренди присвячене вивченню впливу соціального статусу хворих на інфаркт міокарду на вибір методики лікування та шляхи госпіталізації [16]. А. Чичук займалася дослідженням соціального статусу учителя у Сполучених Штатах Америки. Дослідниця дійшла висновку, що йдеться про власне соціально-економічний статус учителя та його основні чинники: рівень освіти вчителя та рівень матеріальної винагороди за виконання його/її професійних обов'язків [19]. А. Шрам, Дж. Брандс та К. Гьорскхані вивчали умови конкурентного середовища та, як наслідок, ранжування соціального статусу [23]. Й. Ванг із колегами досліджували вплив соціального статусу на рівень суб'єктивного благополуччя [24]. Т. Дадаєва розглядала соціально-професійний статус викладачів закладів вищої освіти в контексті рівня володіння економічним, політичним та культурним компонентами [3]. Дж. Парк встановив статистично значущі кореляційні зв'язки між соціальним статусом і рівнем гніву й агресії [22]. Останнім часом зросла кількість досліджень, що висвітлювали основні зв'язки соціального статусу із психосоматичним здоров'ям особистості. Дж. Хоебел, наприклад, розглядав зв'язок соціального статусу особистості з депресивними симптомами [21]. З огляду на теоретичні джерела стає очевидним, що дослідження соціального статусу особистості мають переважно місцевий характер або ж вивчається один із багатьох аспектів формування або функціонування соціального статусу, та, відповідно, результати стосуються окремої категорії населення – представників певної професії, хвороби тощо. Водночас важливо враховувати соціальний контекст, у якому діє особистість. Постає необхідність у загальному вивченні явища соціального статусу, його компонентної структури та його основних чинників.

Мета статті полягає у висвітленні основних результатів емпіричного дослідження соціального статусу особистості в малій групі.

Методологія дослідження. Соціальний статус необхідно розглядати з урахуванням соціального контексту, у якому функціонує людина, тому у статті буде розглянуто соціальний статус особистості, який вона може набувати лише у сфері дозвілля.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей набуття особистістю соціального статусу в малій групі відбулося за участі 324 людей: 27 малих груп по 12 осіб. Усі вони є громадянами України, віком від 17 до 48 років. Для зручності статистичних обрахунків їх було розділено на три вікові групи: 17–20 років (юність), 21–25 років

(рання зрілість), від 26 років (середній вік). У дослідженні взяли участь 96 чоловіків та 228 жінок. Вікову групу "юність" формують 208 осіб, "рання зрілість" – 94 особи, "середній вік" – 22 особи.

Відповідно, у дослідженні брали участь такі групи респондентів:

- за професійною спрямованістю (технічні спеціальності, гуманітарні спеціальності);
- за професійною діяльністю (журналісти, перекладачі, учителі іноземних мов, священники, конструктори, інженери, радіофізики).

Дослідження соціального статусу особистості відбулося з використанням багатьох методик: соціометрія, аутосоціометрія, методика діагностики групової мотивації (І. Ладанова), методика діагностики мотиваторів соціально-психологічної активності особистості (Д. Макклелланда), методика інтегральної самооцінки "Хто Я в цьому світі?" (Ю. Забродін, Д. Новіков), методика діагностики рівня розвитку малої групи (Л. Уманський, А. Лутошкін), методика діагностики локус-рольового конфлікту (П. Горностаї), методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс-Даймонд), діагностика соціально-психологічного клімату "Пульсар" (Л. Почебут), індекс групової згуртованості (К. Сішор), методика "Ціннісні орієнтації" (К. Шварц), методика смисложиттєвих орієнтацій (Д. Леонтьєв), тест "Соціальний інтелект" (Дж. Гілфорд) [17], методика діагностики суб'єктивного соціального благополуччя (Т. Данильченко) [4].

Опрацювання отриманих даних емпіричного дослідження здійснено за допомогою програми SPSS 15.0.

Результати і дискусія. Соціальний статус особистості є комплексним явищем, тому необхідно визначити його соціально-психологічну компонентну структуру. Акцент дослідження було зосереджено на вивченні соціометричного статусу, оскільки в малій групі його можна прівняти до соціального. Соціальний статус досліджено через соціометричні позиції респондентів. Усю вибірку було розділено на чотири групи залежно від кількості виборів: знехтувані, неприйняті, прийняті, зірки. Базуючись на результатах, постала необхідність групування учасників дослідження за соціальним кон-

текстом. Отже, було виокремлено два соціальні контексти: міжособистісні відносини у сфері дозвілля й міжособистісні відносини в робочому середовищі. Подальші результати будуть представлені з урахуванням соціального контексту, а саме сфери дозвілля. Для зручності результати представлені у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1
Розподіл респондентів за соціометричними позиціями

	Знехтувані	Неприйняті	Прийняті	Зірки
Дозвілля	48	110	116	60

Найбільша кількість респондентів займає позицію "прийнятих" – 35,8 % від загальної кількості вибірки. Такі показники можна пояснити тим, що поза роботою респонденти об'єднуються у групи за інтересами. До групи "зірок" увійшло 18,5 % від загальної кількості вибірки. Найменшу за кількістю групу утворюють респонденти, що займають позицію "знехтуваних" – 14,8 %.

За допомогою тесту на гомогенність Левіна та багатого факторного дисперсійного аналізу MANOVA було виокремлено перелік психологічних змінних, що відрізняються статистично значущими відмінностями за фактором соціального статусу у сфері дозвілля ($p < 0,05$): адаптація, процес, результат, локус контролю "Я", суб'єктивне соціальне благополуччя, групова мотивація. Респонденти із низьким соціальним статусом мають найнижчі показники за усіма змінними – спрямованістю особистості на минуле та теперішнє, суб'єктивного соціального благополуччя, соціально-психологічної адаптації, групової мотивації та почуття відповідальності за власне життя (деадаптовано-пригнічений). Респонденти із середньо-низьким та середнім статусами мають дещо вищі показники за зазначеними характеристиками (дезорієнтований). Респонденти із середнім статусом слідуєть груповим нормам та є конформними (нормативно-процесуальний). Респонденти із високим соціальним статусом мають найвищі показники суб'єктивного соціального благополуччя, групової мотивації, орієнтацією на теперішнє та майбутнє (адаптовано-інтернальний). Детальні результати представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Психологічні профілі набуття соціального статусу у сфері дозвілля

Соціальний статус	Психологічний профіль	Ключові психологічні характеристики	Опис профілю
Знехтувані	Деадаптовано-пригнічений	Низька адаптація, орієнтація на процес	Орієнтація на минуле, дуже низький рівень соціально-психологічної адаптації
Неприйняті	Деорієнтований	Локус контролю "Я", орієнтація на процес, групова мотивація	Екстернальний локус контролю, відсутність уявлення про майбутнє, значна орієнтація на теперішнє, низький рівень групової мотивації та відсутність бажання перебувати в малій групі
Прийняті	Нормативно-процесуальний	Адаптація, орієнтація на процес	Високий рівень слідування груповим нормам, орієнтація на досягнення в межах групових норм
Зірки	Адаптовано-інтернальний	Результативність, суб'єктивне соціальне благополуччя	Відносно низький рівень соціально-психологічної адаптації, проте високий рівень суб'єктивного соціального благополуччя, явна орієнтація на результат, велика підтримка групової мотивації та велике бажання бути частиною малої групи

Оскільки соціальний статус є явищем комплексним і багатокомпонентним, то можна визначити його соціально-психологічну компонентну структуру. Соціальний статус досліджено через соціометричні позиції респондентів. Усю вибірку було розділено на чотири групи залежно від кількості виборів: знехтувані, неприйняті, прийняті, зірки.

У сфері дозвілля найбільша кількість респондентів займає позицію "прийнятих" – 110 осіб (що становить 35,8 % від загальної кількості вибірки). Такі показники можна пояснити тим, що поза роботою респонденти об'єднуються у групи за інтересами, як було зазначено

вище, і саме спільність інтересів стала достатньо позитивним фактором, зважаючи на результати. Для кращого уявлення про розподіл соціометричних позицій щодо соціодемографічних характеристик результати представлено у табл. 3.

На цьому етапі варто визначити розподіл респондентів щодо соціального статусу та досліджуваних груп. Результати представлено в табл. 4.

Отже, можна виокремити такі тенденції:

- для представників гуманітарної професійної спрямованості у дозвільному середовищі характерна найбільша кількість прийнятих і невелика кількість зірок;

- для представників технічної професійної спрямованості в середовищі дозвілля характерна найбільша кількість прийнятих і невелика кількість зірок;
- для представників різної професійної діяльності характерне чітке розмежування між технічними та гуманітарними спеціальностями щодо середовища функціонування групи, де у технічно-спрямованих професій набагато більше неприйнятих, аніж у гуманітарно-спрямованих професіях.

Таблиця 3

Розподіл соціометричних позицій за соціодемографічними характеристиками (у %)

Соціо-демографічні характеристики	Групи	Дозвілля			
		Знехтувані	Неприйняті	Прийняті	Зірки
Стать	Чоловік	12	24	33	31
	Жінка	10	14	60	16
Вікові групи	Юність	2	9	62	24
	Рання зрілість	16	48	24	12
	Середній вік	12	13	68	7

Отримані результати дозволяють стверджувати, що середовище дозвілля є набагато прийнятнішим для набуття високого соціального статусу, на відміну від робочого. Проте варто визначити, які саме складові психологічних напрямів мають найбільше значення для набуття соціального статусу. Для цього необхідно визначити особливості розподілу саме психологічних ха-

рактеристик як щодо соціально-демографічних, так і щодо професійних характеристик респондентів.

Таблиця 4
Розподіл соціометричних позицій за професійними характеристиками досліджуваних (у %)

Досліджувані групи	Дозвілля			
	Знехтувані	Неприйняті	Прийняті	Зірки
Професійна спрямованість				
технічна	2	5	61	32
гуманітарна	3	6	57	34
журналісти	4	16	62	18
перекладачі	3	15	68	14
учителі іноземних мов	4	9	71	16
священники	3	7	88	2
конструктори	4	19	61	16
інженери	5	12	59	24
радіофізики	3	14	63	21

Шляхом використання однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) було визначено найсуттєвіші відмінності за психологічними напрямками щодо соціометричних позицій. Згідно з отриманими результатами, більшість максимальних значень зосереджено на додатних соціометричних позиціях. Респонденти, що за результатами соціометричного дослідження зайняли середнє положення, а саме позицію "прийняті", не мають жодного найбільшого значення. Результати представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Співвідношення психологічних напрямів і соціометричних позицій у середовищі дозвілля

Психологічний вимір	Психологічна змінна	Соціометричні позиції			
		Знехтувані	Неприйняті	Прийняті	Зірки
Особистісні характеристики	Адаптація	57,13	60,28	62,86	61,40
	Ескапізм	17,08	14,64	14,24	12,80
	Прийняття інших	56,67	58,68	63,03	56,80
	Емоційний комфорт	58,63	56,52	60,95	67,00
	Інтернальність	60,88	65,24	65,52	67,00
	Доброта (нормативні)	3,44	5,32	4,09	3,90
	Досягнення (нормативні)	5,13	4,04	4,93	1,90
	Універсалізм (індивідуальні)	6,08	5,97	5,20	4,30
	Досягнення (індивідуальні)	5,23	4,49	5,72	7,50
	Безпека (індивідуальні)	5,48	5,30	5,79	6,60
	Локус контролю "Я"	7,17	5,82	5,91	7,00
	Загальний показник усвідомленості	116,92	128,14	135,84	144,60
	Соціальна помітність	6,79	5,54	5,50	6,20
	Соціальна дистантність	6,54	5,36	5,60	6,00
Групові процеси	Тенденція до афіліації	19,08	18,94	19,33	20,80
	Рівень розвитку групи	16,58	13,66	14,02	19,80
	Загальний показник групи	20,69	19,13	20,11	21,64
	Групова згуртованість	13,46	13,24	13,76	16,60

Респондентів, що увійшли до групи "знехтувані", можна охарактеризувати так: вони мають *найвищий рівень ескапізму*, що свідчить про схильність до втечі до власного ілюзорного світу. У поєднанні з *найнижчим рівнем адаптації*, можна припустити, що ці характеристики пов'язані між собою. Водночас згідно з результатами дослідження ціннісної сфери респондентів, вони тяжіють до *досягнення успіху*, шляхом *вияву власних компетентностей, що не виходять за межі соціального прийняття, і до універсалізму – розуміння, терплячості та благополуччя оточуючого світу*. Окрім того, зазначена частина вибірки має найвище переконання в тому, що вони самостійно керують власним життям. Найвищі показники за змінними соціальної помітності та соціальної дистантності свідчать про те, ці

респонденти прагнуть бути поміченими своїм оточенням і водночас тримають дистанцію. Загалом такі результати є дещо неочікуваними, адже соціометричне дослідження у сфері дозвілля припускає, що люди об'єднуються у групи для спільного проведення вільного часу і мають спільні інтереси. Зважаючи на це, прагнення до соціальної дистантності в цьому випадку є неочікуваним.

Група, до якої увійшли респонденти із соціометричною позицією "неприйняті", характеризується *поцінуванням доброти – просоціальною спрямованістю*, що виражається у *збереженні благополуччя тих людей, із якими респондент перебуває в тісному контакті*.

"Зірки" мають такі характеристики: вони відрізняються найвищим розвитком групи. Незважаючи на те,

що згідно з методикою загальний рівень розвитку групи є низьким, у "зірок" виявляється тенденція до оцінки власної малої групи, як колективу. Ці респонденти мають найвищий рівень емоційного комфорту, оцінки психологічного клімату групи як сприятливого та найвищого рівня групової згуртованості. Дослідження ціннісної сфери респондентів, що увійшли до групи "зірок", показало, що вони схильні прагнути виявити себе, однак будуть робити це в межах нормативної поведінки та дбати про безпеку власного життя й оточуючого світу. І, нарешті, найвищий показник за загальним рівнем усвідомленості свідчить про те, що ці респонденти у вищій мірі усвідомлюють власні цілі, сильні та слабкі сторони, стратегії поведінки. Іншими словами, ця категорія досліджуваних прекрасно знає, що і для чого вони роблять.

Для наповнення соціального статусу відповідним психологічним змістом необхідно встановити специфіку його взаємозв'язку із психологічними змінними дослідження, що представляють собою складові психологічних напрямів соціального статусу. За допомогою кореляційного аналізу визначено особливості взаємозв'язку психологічних змінних і соціального статусу.

У ході кореляційного аналізу було виокремлено три групи змінних, що мають статистично значущі кореляційні зв'язки із соціальним статусом: досягнення ($r = 0,225$; $p < 0,05$), універсалізм ($r = -0,170$; $p < 0,05$), конформність ($r = -0,138$; $p < 0,05$), самостійність ($r = -0,117$; $p < 0,05$), влада ($r = 0,112$; $p < 0,05$), локус контролю "Я" ($r = 0,262$; $p < 0,05$), усвідомленість ($r = 0,243$; $p < 0,05$), адаптація ($r = 0,183$; $p < 0,05$), інтернальність ($r = 0,172$; $p < 0,05$), досягнення (нормативні) ($r = -0,138$; $p < 0,05$), цілі ($r = 0,191$; $p < 0,05$), емоційний комфорт ($r = 0,161$; $p < 0,05$), групова згуртованість ($r = 0,257$; $p < 0,05$), позитивні соціальні судження ($r = 0,170$; $p < 0,05$), самоприйняття ($r = 0,139$; $p < 0,05$), прийняття інших ($r = 0,145$; $p < 0,05$), тенденція до афіліації ($r = 0,199$; $p < 0,05$).

Наповнення соціального статусу психологічним змістом можна здійснити шляхом формування психологічного портрету типового респондента, що бере участь у житті групи та є носієм певного статусу. Типовий респондент у сфері дозвілля характеризується: прагненням виявити себе, низьким показником розуміння та терплячості, схильністю стримувати потенційно небезпечних для себе й оточення дій інших людей, схильністю дослухатися до думки авторитетного члена колективу, схильністю до влади, упевненістю в собі, високою усвідомленістю, значною соціально-психологічною адаптованістю, високою відповідальністю за власне життя, орієнтацією на майбутнє, високим показником емоційного комфорту, високим

показником групової згуртованості, необхідністю в позитивних оцінках оточуючих людей, адекватним прийняттям себе й інших людей, прагненням бути членом колективу.

Виокремлено психологічні змінні, що мають найбільшу кількість статистично значущих зв'язків з іншими досліджуваними характеристиками. До переліку увійшли: соціально-психологічна адаптація та її складові (самоприйняття, прийняття інших та емоційний комфорт). Зазвичай їхні коефіцієнти є додатними, окрім коефіцієнту, що відображає статистично значущий зв'язок із досягненнями (у ролі нормативного показника); групова згуртованість; локус контролю "Я"; усвідомленість; тенденція до афіліації; самооцінка; соціальна дистантність, що в переважній кількості має негативні коефіцієнти кореляції, окрім змінної досягнень (у ролі нормативного показника).

Варто перевірити відмінності між дослідженими групами щодо міри вираження найважливіших психологічних характеристик для набуття соціального статусу. На цьому етапі зарано говорити про чинники набуття, проте саме ці змінні будуть використані як залежні під час проведення множинного регресійного аналізу. До цих змінних увійшли такі характеристики: соціально-психологічна адаптація та її складові (самоприйняття, прийняття інших та емоційний комфорт), психологічний клімат, групова згуртованість, групова мотивація, усвідомленість, суб'єктивне соціальне благополуччя, досягнення успіху, гедонізм (нормативний показник), інтернальність, самооцінка, тенденція до афіліації, групова згуртованість. Загалом, усі психологічні змінні можна розділити на дві великі групи: до першої увійшли змінні, що стосуються групового життя – групова мотивація, групова згуртованість, психологічний клімат групи; до другої групи психологічних змінних увійшли ті, що є індивідуальними характеристиками респондентів – усвідомленість, суб'єктивне соціальне благополуччя, досягнення успіху, гедонізм (нормативний показник), інтернальність, самооцінка, тенденція до афіліації, соціально-психологічна адаптація та її складові (самоприйняття, прийняття інших та емоційний комфорт).

Отже, показники змінних групового життя та індивідуальних характеристик значною мірою відрізняються залежно від професійної спрямованості респондентів та сфери їхньої діяльності. Загалом вищі показники за змінними групового життя характерні для груп гуманітарної професійної спрямованості. Отже, представники цих груп є більш залученими до групового життя та більш орієнтованими на успіх саме групи.

Шляхом застосування множинного регресійного аналізу було отримано модель, що здатна описати майже 53 % усієї дисперсії. Детальнішу інформацію представлено в табл. 6.

Таблиця 6

Регресійна модель чинників набуття соціального статусу у сфері дозвілля

Модель: 5 чинників $R^2 = 0,534$	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти		Т	Значущість
	Б	Стандартна похибка	Бета			
Константа	1,273	1,643			-0,663	0,030
Прийняття інших	0,397	0,165		0,203	1,015	0,027
Психологічний клімат	0,754	0,743		0,175	1,641	0,034
Орієнтація на теперішнє	0,437	0,266		0,218	1,348	0,041
Соціальне схвалення	0,163	0,063		0,161	1,234	0,012
Конформність	-0,435	0,025		-0,286	1,358	0,023

Примітка. Залежна змінна: соціальний статус у сфері дозвілля.

Можна стверджувати, що чинниками становлення соціального статусу у сфері дозвілля є:

- прийняття інших,
- психологічний клімат колективу,

- орієнтованість на теперішність,
- соціальне схвалення,
- відсутність нормативної поведінки (конформність).

Рівняння регресії має такий вигляд:

$$Y = 1,273 + 0,397 (\text{прийняття інших}) + \\ + 0,745 (\text{психологічний клімат колективу}) + \\ + 0,437 (\text{орієнтованість на теперішність}) + \\ + 0,163 (\text{соціальне схвалення}) + (-0,435) (\text{конформність}).$$

Відповідно до отриманих результатів, чинниками соціального статусу у малій групі є: ескапізм, висока соціальна дистантність і прагнення до влади (для низького статусу); доброта й орієнтація на минуле (для середньо-низького статусу); прийняття інших, інтернальність і висока тенденція до афіліації (для середнього статусу); адаптація, усвідомленість та високий рівень суб'єктивного соціального благополуччя (для високого статусу).

Згідно з отриманими результатами були виокремлені чинники кожного соціального статусу для кожної із досліджуваних груп респондентів. Отже, у дозвіллі соціальний статус визначають такими змінними:

- група технічної професійної спрямованості: знехтувані – групова згуртованість; неприйняті – соціально-психологічна адаптація; прийняті – тенденція до афіліації; зірки – прийняття інших;

- група гуманітарної професійної спрямованості: знехтувані – прийняття інших; неприйняті – групова згуртованість; прийняті – психологічний клімат групи; зірки – емоційний комфорт;

- група журналістів: знехтувані – інтернальність; неприйняті – досягнення успіху; прийняті – психологічний клімат групи; зірки – емоційний комфорт;

- група перекладачів: знехтувані – гедонізм (нормативний показник); неприйняті – інтернальність; прийняті – групова мотивація; зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група вчителів іноземних мов: знехтувані – інтернальність; неприйняті – досягнення успіху; прийняті – групова мотивація; зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група священників: знехтувані – усвідомленість; неприйняті – прийняття інших; прийняті – самоприйняття; зірки – тенденція до афіліації;

- група конструкторів: знехтувані – групова згуртованість; неприйняті – самооцінка; прийняті – тенденція до афіліації; зірки – прийняття інших;

- група інженерів: знехтувані – групова згуртованість; неприйняті – соціально-психологічна адаптація; прийняті – тенденція до афіліації; зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група радіофізиків: знехтувані – групова згуртованість; неприйняті – соціально-психологічна адаптація; прийняті – тенденція до афіліації; зірки – прийняття інших.

Висновки. Чинниками становлення соціального статусу в контексті дозвілля є: *прийняття інших, психологічний клімат колективу, орієнтованість на сьогоднішнє, соціальне схвалення, відсутність нормативної поведінки (конформність)*. Відповідно, соціальний статус особистості у дозвіллі набувають через здатність приймати інших членів колективу, сприятливий психологічний клімат групи, визнання та схвалення іншими членами групи та небажання слідувати усталеним груповим нормам. Чинниками соціального статусу у робочому контексті є особистісні характеристики й особливості групової динаміки, тому її варто враховувати в поєднанні з індивідуально-психологічними характеристиками.

У середовищі дозвілля для групи технічної професійної спрямованості чинниками набуття соціального статусу для окремих груп є такі характеристики: знехтувані – групова згуртованість; неприйняті – соціально-психологічна адаптація; прийняті – тенденція до афіліації; зірки – прийняття інших. Для групи гуманітарної

професійної спрямованості: знехтувані – прийняття інших; неприйняті – групова згуртованість; прийняті – психологічний клімат групи; зірки – емоційний комфорт. Для груп різної професійної діяльності чинниками набуття соціального статусу у контексті дозвілля є такі:

- група журналістів: знехтувані – інтернальність, неприйняті – досягнення успіху, прийняті – психологічний клімат групи, зірки – емоційний комфорт;

- група перекладачів: знехтувані – гедонізм (нормативний показник), неприйняті – інтернальність, прийняті – групова мотивація, зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група вчителів іноземних мов: знехтувані – інтернальність, неприйняті – досягнення успіху, прийняті – групова мотивація, зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група священників: знехтувані – усвідомленість, неприйняті – прийняття інших, прийняті – самоприйняття, зірки – тенденція до афіліації;

- група конструкторів: знехтувані – групова згуртованість, неприйняті – самооцінка, прийняті – тенденція до афіліації, зірки – прийняття інших;

- група інженерів: знехтувані – групова згуртованість, неприйняті – соціально-психологічна адаптація, прийняті – тенденція до афіліації, зірки – суб'єктивне соціальне благополуччя;

- група радіофізиків: знехтувані – групова згуртованість, неприйняті – соціально-психологічна адаптація, прийняті – тенденція до афіліації, зірки – прийняття інших.

Перспектива подальших досліджень полягає в розширенні вікового діапазону вибірки та дослідженні наслідків зміни або втрати соціального статусу у виокремлених психологічних вимірах.

Список використаних джерел

1. Бурдые П. Формы капитала. *Journal of Economic Sociology*. 2002. № 3. С. 60–74.
2. Вебер М. Основные понятия стратификации. Человек и общество. Хрестоматия / ред. С. М. Макеева. Киев: Институт социологии НАН Украины, 1999. С. 85–106.
3. Дадаева Т. М. Социально-профессиональный статус преподавателей вуза: гендерный аспект. *Интеграция образования*. 2013. № 3.
4. Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір: монограф. Чернівці: Десна Поліграф, 2016. 544 с.
5. Дементий Л. И., Нечепоренко О. П. Особенности социальных представлений об успехе и успешной личности у лиц с различным социальным статусом. *Вестник Омского университета. Серия "Психология"*. 2007. № 2.
6. Коваленко А.Б., Корнев М.Н. Социальная психология: підруч. К., 2006. 400 с.
7. Корнышева А. Е. Особенности социального статуса пожилых людей. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. 2013. № 3.
8. Линтон Р. Личность, культура и общество. *Личность, культура и общество*. 2001. № 7. С. 68–87.
9. Мойсеенко В. В. Социально-психологические особенности статуса личности в студенческой группе. *Теория и практика современной психологии*. 2019. № 2. С. 165–169.
10. Мойсеенко В. В., Блінова О. Є. Социальный статус у контексті психологічних досліджень. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 2-10 квітня 2018 р. Дніпро: ЛІРА, 2018. С. 398–401.
11. Ольшанский Д.В. Политическая психология. СПб.: Питер, 2002. 146 с.
12. Парсонс Т. О структуре социального действия. М.: Академический Проект, 2000. 880 с.
13. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. II. Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы / пер. с англ., В. Н. Садовского. Москва: Межд. Фонд "Культурная инициатива", 1992.
14. Сенько Т. В. Статусная психотерапия как метод коррекции положения ребенка в группе детского сада. *Вопросы психологии*. 1989. №1. С. 76–82.
15. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество: под ред. Соколова А. Ю. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
16. Теренда Н.О. Социальный статус хворих на інфаркт міокарда та його вплив на вибір методики лікування і шляхи госпіталізації. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2017. № 1. С. 14–18.

17. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М. : Изд-во Института психотерапии, 2009. 544 с.

18. Фрей Л. В., Алексеенко Е. В. Туризм як показник соціального статусу. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання*: матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конф., 22–25 березня 2016р. Черкаси, 2016.

19. Чичук А. П. Соціальний статус учителів у Сполучених Штатах Америки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2017. № 155, С. 69–72.

20. Firth R. Elements of social organisation. Routledge: Psychology Press, 2004. 288 p.

21. Hoebel J., Maske U. E., Zeeb H., Lampert T. Social inequalities and depressive symptoms in adults: the role of objective and subjective socioeconomic status. *PLoS one*. 2017. № 12 (1).

22. Park J., Kitayama S., Markus H. R., Coe C. L. Social status and anger expression: The cultural moderation hypothesis. *Emotion*. 2013. № 13(6), P. 11–22.

23. Schram A., Brandts J., Gërkhani K. Social-status ranking: a hidden channel to gender inequality under competition. *Experimental economics*. 2019. № 22(2), P. 396–418.

24. Wang Y., Matz-Costa C. Gender differences in the effect of social resources and social status on the retirement satisfaction and health of retirees. *Journal of gerontological social work*. 2019. № 62(1), P. 86–107.

References

1. Burd'e P. Formy kapitala. *Journal of Economic Sociology*. 2002. № 3. S. 60 – 74.

2. Veber M. Osnovny'e ponyatiya stratifikacii. *Chelovek i obshchestvo. Khrestomatiya / red. S. M. Makeeva*. Kiev: Institut sociologii NAN Ukrainy, 1999. S. 85 – 106.

3. Dadaeva T. M. Soczial'no-professional'nyj status prepodavatelej vuza: gendernyj aspekt. *Integraciya obrazovaniya*. 2013. №3.

4. Daniilchenko T. V. Sub'yektivne soczial'ne blagopoluchchya: psikhologichnij vimi'r: monografiya. Cherni'giv: Desna Poli'graf, 2016. 544 s.

5. Dementij L. I., Necheporenko O. P. Osobennosti soczial'nykh predstavlenij ob uspekhe i uspehnoj lichnosti u licz s razlichnym soczial'ny'm statusom. *Vestnik Omskogo universiteta. Seriya "Psikhologiya"*. 2007. №2.

6. Kovalenko A.B., Kornjev M.N. Soczial'na psikhologiya: Pi'druchnik. Kiyiv, 2006. 400s.

7. Kornysheva A. E. Osobennosti soczial'nogo statusa pozhylykh lyudej. *Gumanitarnye, soczial'no-ekonomicheskie i obshchestvenny'e nauki*. 2013. №3.

8. Linton R. Lichnost', kul'tura i obshchestvo. *Lichnost', kul'tura i obshchestvo*. 2001. №7. S. 68–87.

9. Mojseyenko V. V. Soczial'no-psikhologichni' osoblivosti' statusu osobivosti' v students'ki'j grupi'. *Teoriya i praktika suchasnoyi psikhologii*. 2019. № 2. S. 165–169.

10. Mojseyenko V. V., Bli'nova O. Ye. Soczial'nyj status u konteksti' psikhologichnikh dosli'dzhen'. *Suspi'l'stvo i osobivost' u suchasnomu komuni'kaczi'nomu diskursi': materi'ali vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 2–10 kvit'nyya 2018 r. Dni'pro: LI'RA, 2018. S. 398–401.

11. Ol'shanskiĭ D. V. *Politicheskaya psikhologiya*. SPb. : Piter, 2002. 146 s.

12. Parsons T. O strukture soczial'nogo dejstviya. Moskva: Akademicheskij Proekt, 2000. 880 s.

13. Popper K. Otkry'toe obshchestvo i ego vrugi. T. II. *Vremya lzheprorokov: Gegel', Marks i drugie orakuly' / per. s angl., V. N. Sadovskogo*. Moskva: Mezhd. Fond "Kul'turnaya inicziativa", 1992.

14. Sen'ko T. V. Statusnaya psikhoterapiya kak metod korrekczii polozeniya rebenka v gruppe detskogo sada. *Voprosy psikhologii*. 1989. № 1. S. 76–82.

15. Sorokin P. A. Chelovek. *Czivilizaciya. Obshchestvo: pod red. Sogomonova A. Yu. M.* : Politizdat, 1992. 543 s.

16. Terenda N. O. Soczial'nyj status khvorikh na i'nfarkt mi'okarda ta jogo vpliv na vibi'r metodiki li'kuvannya i' shlyakhi gospi'talizaczi'i. *Vi'snik soczial'noyi gi'gi'eni ta organi'zaczi'i okhoroni zdorov'ya Ukraini*. 2017. № 1. S. 14–18.

17. Fetiskin N. P., Kozlov V. V., Manujlov G. M. Soczial'no-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i maly'kh grupp. Moskva: Izd-vo Instituta Psikhoterapii, 2009. 544 s.

18. Frej L. V., Alekseyenko Ye. V. Turizm yak pokaznik soczial'nogo statusu. *Turistichnij ta gotel'no-restorannij bi'znes v Ukraini: problemi rozvitku ta reguluvannya: materi'ali VII mi'zhnarodnoyi nauk.-prakt. konf.*, 22 – 25 bereznya 2016r. 2016. Cherkasi.

19. Chichuk A. P. Soczial'nyj status uchiteli'v u Spoluchenikh Shtatakh Ameriki. *Naukovi' zapiski [Ki'rovograds'kogo derzhavnogo pedagogi'chnogo uni'versitetu i'meni' Volodimira Vinnichenka]*. Ser.: Pedagogi'chni' nauki. 2017. № 155. S. 69–72.

20. Firth R. Elements of social organisation. Routledge: Psychology Press, 2004. 288 p.

21. Hoebel J., Maske U. E., Zeeb H., Lampert T. Social inequalities and depressive symptoms in adults: the role of objective and subjective socioeconomic status. *PLoS one*. 2017. № 12(1).

22. Park J., Kitayama S., Markus H. R., Coe C. L. Social status and anger expression: The cultural moderation hypothesis. *Emotion*. 2013. № 13(6), P. 11–22.

23. Schram A., Brandts J., Gërkhani K. Social-status ranking: a hidden channel to gender inequality under competition. *Experimental economics*. 2019. №22(2), P. 396–418.

24. Wang Y., Matz-Costa C. Gender differences in the effect of social resources and social status on the retirement satisfaction and health of retirees. *Journal of gerontological social work*. 2019. № 62(1), P. 86–107.

Надійшла до редколегії 19.04.21
Рекомендована до друку 16.06.21

Nataliia Lapshova, PhD Student

ORCID ID: 0000-0002-2326-9008

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

FACTORS OF PERSONAL ACQUISITION OF SOCIAL STATUS IN A SMALL GROUP IN A LEISURE ENVIRONMENT

The article presents the main results of an empirical study of the factors of personal acquisition of social status in a small group in the field of leisure. Reflecting the position of the individual in the system of society, the social status of the individual is determined by the set of rights and responsibilities of the individual in the context of social ties, groups and systems. Thus, social status is a component that simultaneously affects the individual, and which, in some way, depends on the individual. Since social status is a complex and multicomponent phenomenon, it was possible to determine its socio-psychological component structure. Social status was studied through sociometric positions of respondents. The entire sample was divided into 4 groups depending on the number of elections: neglected, rejected, accepted, stars.

It was found that the factors of social status in the permissive context are the acceptance of others, the psychological climate of the team, focus on the present, social approval, lack of normative behavior (conformity). Factors of social status in the working context are personal characteristics and features of group dynamics, so it should be taken into account in combination with individual psychological characteristics. Factors of each social status for separate social groups were also singled out.

The social status of the individual is an important component of the social life of every person. Its main function is to organize, design, regulate and conduct groups and their members. In the leisure environment for a group of technical professional orientation, the factors of acquiring social status for certain groups are the following characteristics: neglected – group cohesion, unaccepted – socio-psychological adaptation, accepted – the tendency to affiliation, stars – acceptance of others; for the group of humanitarian professional orientation: neglected – acceptance of others, unaccepted – group cohesion, accepted – the psychological climate of the group, the stars – emotional comfort.

Keywords: social status of a person, small group, social context, personal characteristics, factors of a person's acquisition of social status.